

Sibylle M ä h l, *Quadrige virtutum. Die Kardinaltugenden in der Geistesgeschichte der Karolingerzeit*, Köln 1969, Böhlau Verlag s. 190.

Omawiana książka stanowi dziewiąty tom serii wydawniczej *Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte*. W serii tej ukazały się poprzednio materiały źródłowe i prace m. in. na następujące tematy: francuska myśl polityczna do czasów Richelieu, średniowieczny taniec szkieletów, prawny aspekt wojny w niemieckiej myśli średniowiecznej, husytyzm.

S. Mähl przedłożyła tę pracę jako rozprawę doktorską pisaną pod kierunkiem prof. W. Lammersa na Fakultecie Filozoficznym Uniwersytetu Hamburskiego.

Książka S. Mähl należy do bardzo nielicznej grupy prac, które dotyczą historycznego aspektu aretologii. Antyczna, przejęta przez chrześcijaństwo, nauka o czterech cnotach kardynalnych do dziś przenika zachodnią duchowość europejską. Naukowo jest jednak ona zbadana tylko w niewielkim stopniu. Poza szczegółowymi opracowaniami dotyczącymi stoickiej, wczesnochrześcijańskiej nauki o roztropności, sprawiedliwości, męstwie i umiarkowaniu, istnieją jeszcze prace, które dotyczą scholastycznej etyki, a w niej

cnót kardynalnych. Okres pomiędzy patrystyką a scholastyką i okres następujący po scholastyce, z wyjątkiem monografii W. Ernst, *Die Tugendlehre des Franz Suarez*, Leipzig 1964 s. 278, nie doczekał się obszerniejszych rozpraw w tym zakresie. Celem książki S. Mähl jest uzupełnienie tej luki badawczej i zarazem poprzez staranne analizy przedłożonego materiału danie czytelnikowi możliwości głębszego wglądu w ogólną strukturę myśli wczesnego średniowiecza, tzn. średniowiecza czasów karolińskich.

Całość pracy autorka podzieliła na dwie części. Część pierwsza dotyczy cnót kardynalnych w egzegezie biblijnej. Zostały tu najpierw przedstawione cnoty kardynalne w łacińskich komentarzach Pisma św. aż do czasów karolińskich (Ambroży, Hieronim, Augustyn, Julianus Pomerius, Grzegorz Wielki, egzegeza irlandzka: Pseudo-Hieronim, Beda). Następnie zostały ukazane cnoty kardynalne w karolińskiej egzegezie. Część druga traktuje o cnotach kardynalnych jako przedmiocie *philosophia moralis*. Ta część obejmuje następujące zagadnienia: 1. potrójny podział filozofii u Izydora z Seville, 2. Theodulf — drzewo filozofii, 3. rozbudowanie *philosophia moralis* przez Alkuina, 4. wpływ Alkuina w IX wieku (Hrabanus Maurus, Haltigar i in.). Kończącą partię książki stanowi dodatek: cnoty kardynalne w malarstwie karolińskim (z 5 ilustracjami).

Szczególną wartość posiada druga część książki. Na podstawie szczegółowych analiz autorki okazuje się, że już Izydor z Seville w swoim podziale filozofii naukę o czterech cnotach jako treść *disciplina ethica* przedstawił w bezpośrednim sąsiedztwie świeckich *artes liberales*. Dalsze badania cnót kardynalnych, które omawia się z punktu widzenia filozofii, wskazują, że w czasach karolińskich, zwłaszcza dzięki Alkuinowi, istniało filozoficznie pogłębione ujęcie dotyczące definicji cnoty, porządku i klasyfikacji cnót. Ujęcia te rozwinie w pełni scholastyka.

Dzieło S. Mähl z racji poruszanej problematyki i rzeczowego sposobu jej przedstawienia oraz sumienności badań, przejawiającej się we wnikliwych analizach, zasługuje na to, by znalazło się w ręku badacza przeszłości etyki chrześcijańskiej.

Antoni Młotek